

groep 3 en 4

Inleiding

Werken aan de woordenschat van leerlingen op de basisschool is zinvol en noodzakelijk. Van deze uitspraak zullen weinig leerkrachten opkijken. Woordenschat is bij veel leerlingen iets dat niet vanzelf komt aanwaaien. Voor het uitbreiden en grondig verdiepen van de woordenschat is oefening nodig. Kinderen hebben een flinke voorsprong op school als ze een grote woordenschat hebben en die actief en flexibel in kunnen zetten.

Een goed ontwikkelde woordenschat is een belangrijke factor voor succes in de schoolloopbaan en voor het latere leven in onze kennismaatschappij.

Gemiddeld beschikken kinderen die de basisschool binnenkomen in groep 1 over zo'n drie- tot vierduizend woorden. Ouders en verzorgers communiceren volop met hun baby's en peuters. Ze praten veel met de kinderen en benoemen steeds weer dezelfde personen, voorwerpen en activiteiten voor de kinderen. Anders gezegd: plaatjes en woorden worden in een voortdurende herhaling aan elkaar gelabeld. Daarnaast ervaren peuters dat dingen die dezelfde benamingen hebben er verschillend uit kunnen zien of van verschillende materialen gemaakt kunnen zijn.

Ook vindt er een verdieping van de woordkennis plaats doordat er relaties worden gezien tussen woorden. Bijvoorbeeld: een step, een fiets, een auto en een vrachtwagen hebben allemaal wielen.

Het labelen, het categoriseren en het verdiepen van de woordenkennis kunnen we prima inzetten in het woordenschatonderwijs op de basisschool.

Voor een solide woordenschatonderwijs is het belangrijk uit te gaan van een zestal basisprincipes. M. Kienstra (Nijmegen, Expertisecentrum Nederlands, 2003) heeft er een zestal beschreven:

1. Maak van je lokaal een rijke leeromgeving:

- die moet aansluiten bij wat hen bezighoudt
- die uitdaagt om te leren

2. Herhaal woorden consequent in verschillende contexten:

- een woord moet vaak (wel 7 keer) aangeboden worden voordat het beklijft

3. Benoem verschillende aspecten van een nieuw woord:

- denk aan de vorm, de betekenis en gebruik van het woord

4. Bied woorden aan in een sociaal, interactief contact:

- alleen maar passief luisteren is niet krachtig genoeg
- samen met de leerkracht en andere kinderen in de groep goede gesprekken voeren en zo kennis opbouwen is effectief
- begrippen benoemen en visueel ondersteunen (presenteren)
- coöperatief leren en maatjeswerk

5. Maak relaties tussen woorden zichtbaar:

- werk in schema's, grafische modellen
- geef het een plaats in de klas
- wissel het leerlingenwerk regelmatig, zodat het geen 'behang' wordt en niemand het meer opmerkt

6. Doe hardop denkend een aantal leerstrategieën voor:

- dit is ook heel belangrijk bij het leren begrijpen van teksten: de leerkracht modelleert, de leerlingen nemen de strategie over
- labelen en categoriseren
- zoek in de tekst of de afbeeldingen bij de tekst naar aanwijzingen voor het woord
- maak gebruik van woorddelen om het hele woord inhoud te geven
- zoek hulp bij anderen, naslagwerken en communicatiemiddelen

Het belangrijkste is misschien wel de leerkracht. De leerkracht is degene die modelleert, strategieën aanleert en leerlingen activeert. Kortom: de leerkracht doet ertoe!

De Woordenkist

Om leerkrachten te helpen bij de ontwikkeling van de woordenschat van leerlingen is de Woordenkist geschreven.

De woordenkist maakt gebruik van de woordenlijsten zoals die beschreven zijn op de site van digiwak (www.digiwak.nl).

Woorden zijn onderverdeeld in thema's. Die thema's hoeven natuurlijk niet op de beschreven volgorde aangeboden te worden. Wanneer de les over een bepaald onderwerp gaat kan daar op eenvoudige wijze een thema uit de woordenkist bij aangeboden worden. Zo vindt er aansluiting plaats en worden leerlingen nog meer geactiveerd en gemotiveerd om nieuwe woorden te leren en te verdiepen.

De zes stappen bij het aanleren van nieuwe woorden:

1. Voorbewerken (oriënteren)

Bij elk nieuw aan te leren woord wordt begonnen met een plaatje. Dit is een zeer krachtig instrument. Een plaatje kan direct al aanleiding zijn tot het oproepen van allerlei woorden en associaties.

Het is dan ook belangrijk dat de leerkracht niet direct het bijbehorende woord laat zien, maar eerst samen met de leerlingen verkent wat er bedoeld wordt. Door deze oriëntatie op het woord wordt de leerlingen gemotiveerd goed mee te doen.

2. Semantiseren (betekenis geven)

Hetzelfde geldt voor het betekenis geven aan het woord. Wanneer duidelijk is om welk woord het gaat komt de volgende opdracht: betekenis geven aan het woord, wat betekent dat woord, wie kan er een betekenis aan geven.

3. Verdiepen (inhoud geven)

Wat weet ik nog meer te vertellen. In welk verband komt het woord nog meer voor. Uitleggen, uitbeelden, uitbreiden en uitspreken zijn belangrijke elementen bij het verdiepen van de betekenis van het woord

4. Consolideren (inoefenen, inslijpen van de betekenis)

De leerling raakt goed bekend met de betekenis van een nieuw woord. Dat betekent dat het woord met vaste regelmaat herhaald moet worden (minimaal drie keer, maar liever nog zeven momenten).

Dat vraagt een zekere routine van de leerkracht: de routine om, het liefst dagelijks, aangeleerde woorden te herhalen. De routine om van vaste en steeds terugkerende activiteiten en werkvormen gebruik te maken. Dat geeft kinderen structuur en houvast.

5. Controleren

Met dezelfde oefeningen wordt gecontroleerd of de leerlingen de woorden voldoende beheersen. Zo wordt er minimaal een week lang geoefend met een aanbod van zo'n 10 tot 15 woorden.

6. Herhalen

Natuurlijk is het belangrijk aangeleerde woorden op een later moment (bijvoorbeeld na 2 weken) nog eens aan bod te laten komen.

De Thema's

In de volgende pagina's worden de dia's van elke PowerPoint gepresenteerd. Zo hebt u een overzicht van alle woorden die gebruikt zijn en kunt u gemakkelijk die thema's selecteren die het beste aansluiten bij de lessen die u geeft.

De volgende thema's komen aan bod:

- 01 - Beroepen
- 02 - Bestuur en Gezag - deel 1
- 03 - Bestuur en Gezag - deel 2
- 04 - Bewegen - deel 1
- 05 - Bewegen - deel 2
- 06 - Boerderij
- 07 - Dieren - deel 1
- 08 - Dieren - deel 2
- 09 - Dieren - deel 3
- 10 - Dieren - deel 4
- 11 - Dieren - deel 5
- 12 - Dieren - deel 6
- 13 - Diversen
- 14 - Eten en Drinken - deel 1
- 15 - Eten en Drinken - deel 2
- 16 - Eten en Drinken - deel 3
- 17 - Eten en Drinken - deel 4
- 18 - Familie en Vrienden
- 19 - Gedrag en Gevoelens - deel 1
- 20 - Gedrag en Gevoelens - deel 2
- 21 - Geld en Winkelen - deel 1
- 22 - Geld en Winkelen - deel 2
- 23 - Lichaam en Gezondheid - deel 1
- 24 - Lichaam en Gezondheid - deel 2

- 25 - Lichaam en Gezondheid - deel 3
- 26 - Lichaam en Gezondheid - deel 4
- 27 - Maken en Materialen - deel 1
- 28 - Maken en Materialen - deel 2
- 29 - Media
- 30 - Meten en Wegen
- 31 - Muziek en geluid
- 32 - Natuur - deel 1
- 33 - Natuur - deel 2
- 34 - Omgang
- 35 - Reizen
- 36 - Richting
- 37 - School
- 38 - Sport en Spel - deel 1
- 39 - Sport en Spel - deel 2
- 40 - Sport en Spel - deel 3
- 41 - Sport en Spel - deel 4
- 42 - Sprookjes
- 43 - Tijd
- 44 - Vervoer
- 45 - Water
- 46 - Wonen - deel 1
- 47 - Wonen - deel 2

De PPT

Bij elke dia ziet u (in vaste volgorde):

Plaatjes / tekeningen

www.google.nl/afbeeldingen

Het zelfstandig naamwoord

woorden komen uit de 'Woordenlijst Amsterdamse Kinderen'

www.digiwak.nl

Omschrijving van het woord

in een zin

www.wikipedia.nl

www.dikkevandale.nl

Nog meer uitleg over het woord

vorm, betekenis, gebruik

www.wikipedia.nl

www.dikkevandale.nl

U kunt zelf bepalen welke en hoeveel dia's u laat zien. Wilt u een dia niet laten zien, selecteer dan de dia en klik op 'delete'. Sla het nieuwe bestand onder een andere naam op. Zo blijft het originele bestand behouden.

de maan

De maan kun je 's nachts zien

De zon schijnt haar licht op de **maan**, daarom kun je de **maan** zien

De **maan** is niet altijd rond

WOORDENSCHAT - ONDERBOUW

Met woorden aan de gang

*Praktische handvatten voor het taalles- en rekenonderwijs zoals deze Kwaliteitskaart zijn te vinden op www.taalpilots.nl en www.rekenpilots.nl.
De rubriek 'implementatiekoffer' bevat alle informatie en handreikingen die in het kader van de Kwaliteitsagenda Primair Onderwijs worden ontwikkeld om het onderwijs in de basisvaardigheden te verbeteren.*

ONDERBOUW - Woordenschat

Met woorden aan de gang . . . in de regelmaat van alledag!

Ideeën voor woordspelletjes in de onderbouw

Om woordenschatontwikkeling te bevorderen, is het belangrijk dat de nieuwsgierigheid van kinderen naar woorden wordt gestimuleerd. Een van de manieren om dit te doen is door op een speelse manier dagelijks met woorden bezig te zijn. Op deze kwaliteitskaart is een reeks spelletjes en activiteiten uit de praktijk verzameld waarbij leerlingen met woorden aan de gang gaan.

Deze speelse activiteiten dragen ertoe bij dat de groep een plek wordt waar kinderen veel met woorden bezig zijn, nieuwsgierig worden naar woorden en worden uitgedaagd nieuwe woorden te leren.

Woordenschatontwikkeling vraagt een aanpak langs meerdere wegen. Alleen met woordspelletjes bezig zijn is niet genoeg. Leerkrachten leren kinderen ook expliciet woorden aan en leren kinderen hoe ze zelf de betekenis van woorden kunnen achterhalen wanneer ze teksten lezen of ernaar luisteren. Aandachtspunten hiervoor zijn op andere kwaliteitskaarten uitgewerkt.

1.	Waar of niet waar? Plaatje laten zien en benoemen: dit is een ... (is dit waar of is dit niet waar).
2.	Zelf een verhaaltje maken Kies een aantal plaatjes en maak er een verhaaltje bij.
3.	Woorden doorfluisteren Woord of zin doorfluisteren. Een variant is dat alle leerlingen na het doorfluisteren een tekeningetje van het woord maken. Heeft iedereen hetzelfde getekend?
4.	Ik zie, ik zie, wat jij niet ziet. Het bekende spelletje waarbij je alleen de kleur noemt van het voorwerp of een plaatje van de woordmuur dat je in gedachten hebt genomen. Kinderen moeten raden wat het is. (<i>Ik zie ik zie wat jij niet ziet, wat zie je dan, een grote grote walvis, welke kleur...?</i>)
5.	Associëren Waar denk je aan bij het woord ...? Bij een woord heel snel associaties geven.
6.	Wat hoort bij elkaar? Maak een set van woordkaartjes en plaatjes. Welk plaatje en woordkaartje horen bij elkaar?
7.	Woordenmemory De leerkracht maakt een set kaartjes. Op de helft van de kaartjes worden woorden geschreven. Op de andere helft van de kaartjes wordt een plaatje van de woorden geplakt (makkelijker variant) of wordt een definitie van het woord geschreven. Tijdens het spel liggen de kaartjes met de achterkant naar boven. De leerlingen draaien om de beurt twee kaartjes om en zoeken naar kaartjes die bij elkaar horen. Wie de meeste heeft, heeft gewonnen. (Dit is een spel voor kleine groepen van 2-5 leerlingen.)
8.	Het woord in een zin Zinnetjes maken met een bepaald woord. Wie maakt de langste zin met het woord? Wie maakt een zin waaruit duidelijk wordt wat het woord betekent?
9.	Pictionary, woorden tekenen Tekenen een woord, de anderen raden wat het is.
10.	Woord raden door vragen stellen Eén van de leerlingen neemt een woord in gedachte, de andere leerlingen stellen vragen, die alleen met 'ja' en 'nee' mogen worden beantwoord. Door het stellen van vragen probeert de groep erachter te komen om welk woord het gaat.
11.	Wat ligt er onder deze doek? Onder een doek liggen voorwerpen of woordkaartjes die op de woordmuur staan. Kinderen stellen vragen om er achter te komen wat het is, of de leerkracht geeft zelf hints (kleuters). In tweetallen kan dit ook met kaartjes op elkaars rug plakken met daarop een woord van de woordmuur, bevrage elkaar en probeer te raden welk kaartje er op je rug zit.

12.	Wat is er weg? Onder een doek liggen voorwerpen of woordkaartjes die op de woordmuur staan. De leerkracht haalt 1 voorwerp/kaartje weg. De kinderen noemen de naam van het voorwerp dat weg is of (moeilijker) geven een omschrijving van de betekenis van het woord.
13.	Nuttige voorwerpen Leerlingen 'het nuttigste voorwerp dat thuis wordt gebruikt' mee laten nemen naar school en laten vertellen wat het is en waarop dit voorwerp is gekozen.
14.	Samen het woord van de dag kiezen
15.	Hoor je het woord in het verhaal? Een verhaal voorlezen en telkens de kinderen de vinger omhoog laten steken, of een gebaar laten maken als een bepaald woord wordt genoemd.
16.	Gedichtje maken met enkele nieuw geleerde woorden.
17.	Een voeldoos Een doos met voorwerpen. Leerlingen voelen de voorwerpen in de doos zonder ze te zien en beschrijven wat ze voelen. Ze raden zelf om welk voorwerp het gaat of andere leerlingen mogen raden.
18.	Wat is het, wat kan je er mee doen? Een voorwerp op de 'verteltafel' leggen en de leerlingen uitnodigen om erover te vertellen.
19.	Welke kaartjes horen bij elkaar? Maak setjes kaartjes: het woord en een plaatje van het woord, of het woord en een definitie van het woord. Deel de kaartjes uit: iedere leerling krijgt 1 kaartje. Leerlingen die kaartjes hebben die bij elkaar horen moeten elkaar opzoeken. Voor deze activiteit kunnen de kaartjes van het woordenmemory gebruikt worden.
20.	Woordencollage Een collage maken, met woorden en afbeeldingen gericht op een bepaald onderwerp of thema.
21.	Flitsen Maak een set met kaartjes waarop plaatjes van woorden: de kaartjes snel laten zien en dan wegdraaien. Welk woord heb je gezien?
22.	Plaatje van een woord bedekken Het is de bedoeling dat kinderen het plaatje zo snel mogelijk herkennen. Plaatje heel langzaam tevoorschijn laten komen: wie ziet het eerst wat het is?
23.	Ik ga op vakantie en ik neem mee... Herhalen van de woorden van de voorgangers en zelf een nieuw woord toevoegen.
24.	Wat is het verschil? De leerkracht noemt twee voorwerpen die op elkaar lijken en vraagt aan de leerlingen: 'Wat is het verschil tussen ...?'. Bijvoorbeeld: 'Wat is het verschil tussen een glas en een kopje?'

25.	Woordspin Op een groot vel papier, dat aan de muur gehangen wordt, wordt een aantal woorden dat bij elkaar hoort geschreven. De leerkracht kan er zo nu en dan aan refereren.
26.	Waslijn Een aantal te leren woorden wordt duidelijk op kaarten geschreven. Op de achterkant staat de betekenis of is een plaatje geplakt. De kaarten worden met knijpers aan een waslijn in de klas gehangen.
27.	Vragenspel De leerkracht vraagt bij een woord aan de leerling: 'Wat kan je doen met ...?'.
28.	Rijmen De leerlingen moeten zoveel mogelijk rijmwoorden maken met een door de leerkracht gegeven woord.
29.	Zing een liedje met de doelwoorden Op elk simpel bekend kindermelodietje kun je een nieuwe tekst maken met de woorden. Bijvoorbeeld: ik zag twee ... etc.
30.	TPR: Total physical response De leerkracht geeft opdrachtjes en de kinderen voeren dit uit. Geef kleine opdrachtjes als: loop snel naar de ..., raak allemaal een ... aan, pak het plaatje van de ... en leg hem naast het plaatje van de

Colofon

De Kwaliteitskaarten Woordenschat Met woorden aan de gang onderbouw (november 2009), samengesteld door Dirkje van der Nulft, Marianne Verhallen en Joop Stoeldraijer, is een uitgave van Projectbureau Kwaliteit. Het Projectbureau Kwaliteit draagt zorg voor de uitvoering van de Kwaliteitsagenda PO Scholen voor morgen. Dit gebeurt onder verantwoordelijkheid van de PO Raad.

Postbus 85246
3508 AE Utrecht
e-mail info@schoolaanzet.nl
www.schoolaanzet.nl

Bronnen

1. <http://www.digiwak.nl>
2. <http://www.vandale.nl>
3. <http://www.wikipedia.nl>
4. Op Woordenjacht - Garant - <http://www.woordenjacht.nl>
5. Kwaliteitskaart woordenschat - onderbouw - <http://www.leraar24.nl/dossier/1855>